

ABDALLAH ABDEL-ATI AL-NAGGAR

Az 1956-os magyar forradalom Mohamed Haszánejn Hejkel írásaiban*

Az arab világban meglehetősen sok hír, kommentár, újságcikk és cikksorozat jelent meg a magyar forradalomról, amelyek elemzésével és véleményezésével több arab író és újságíró is foglalkozott. Ezek közül a legismertebb az egyiptomi Mohamed Haszánejn Hejkel.

A magyar forradalom kapcsán számunkra legérdekesebbek azok a cikkek, amelyek nagyobb terjedelmű külpolitikai elemzést tartalmaztak, és egy konkrét szerzőhöz köthetők. A kérdéses témában négy elemzés született Hejkeltől. Az első írás 1957. január 19-én, a második egy héttel később, 1957. január 26-án jelent meg az *Ahbár al-Júm* című napilapban. A következő írás csak két évvel később, 1959. január 3-án látott napvilágot. A negyedik cikk valójában egy beszélgetés Jurij Andropovval,¹ amit a szovjet politikus halálának első évfordulója alkalmából, 1985. március 26-án publikáltak, visszaemlékezve Hejkel és Andropov barátságára. A szöveg alapján erre a tárgyalásra 1960 és 1970 között kerülhetett sor. Az utolsó két cikket az *al-Ahrám* című lap publikálta. Hejkel mind a négy írását felhasználtam. A cikkek alapján megállapítható, hogy Hejkel foglalkozott ugyan 1956 magyar eseményeivel, de csak viszonyítási pontnak tekintette Budapestet, részletes értékelést pedig nem adott róla, inkább csak Egyiptom szempontjából tett rá utalásokat. A cikkek az 1956-os helyzet elemzésén alapulnak, illetve helyenként személyes, helyszíni ismeretségekre, tapasztalatokra épülnek, ezért tartom fontosnak ezek publikálását. Hejkel karakteres elemzéseiben megmutatkoznak a szerző gondolkodásmódjának, politikai meggyőződésének alapvető sajátosságai.

Az arab világban nem látott napvilágot olyan könyv, amely külön foglalkozik az 1956-os forradalommal, viszont Hejkel 1958-ban kiadott művében, *A lélektani komplikációk, amelyek irányítják a Közel-keletet* című kötet 7. fejezetében² részletesen beszélt a magyar forradalom és a szuezi válság közötti összetett korrelációról, saját álláspontjáról, magas szintű

* A tanulmány a Tempus Közalapítvány támogatásával készült. A tanulmány elkészítésében (a szerző által vezetett Kutatási lehetőségek című programon belül) közreműködött Czigány Máté, Fazekas Gergő, Himpl Martin, Juhász Zsófia és Venczkó Róbert.

¹ Jurij Vlagyimirovics Andropov (1914–1984) orosz nemzetiségű szovjet politikus. 1954 végétől 1957 márciusáig a Szovjetunió magyarországi nagykövete. Fontos szerepe volt abban a döntésben, mely a magyarországi szovjet katonai jelenlét 1956-os megerősítéséhez vezetett. 1967-től 1982-ig a KGB vezetője. 1973-ban az SZKP KB Politikai Bizottságának teljes jogú tagja lett. Leonid Brezsnyev halála után, 1982-ben az SZKP főtitkárává választották.

² Bővebben lásd: Hejkel, Mohamed Haszánejn: *Al-Ukad an-Nafsziya elleti Tahkum as-Sark al-Avszat*. Kairó, 1958. 151–163. A kötet többi fejezetében a libanoni kérdésről, illetve az Egyesült Államok (főleg John Foster Dulles külügyminiszter) és Nagy-Britannia közel-keleti politikájáról, valamint a Szovjetunió nemzetközi szerepéről esik szó.

ismeretségeire támaszkodva. Ez a kötet Hejkel első olyan könyve, amelyik Gamál abden-Násszer³ elnöksége idején jelent meg.

A szerzőről

Mohamed Haszánejn Hejkel (1923–2016) a legismertebb egyiptomi és arab újságíró, és Násszer egyiptomi elnök közeli barátja. Nemcsak barátja, de évekig szövegírója is volt az elnöknek, így tevékenyen részt vett Násszer politikájának kidolgozásában. Hejkel tizenhét évig a kairói *al-Ahrám* napilap főszerkesztője volt. Diplomáját a Kairói Amerikai Egyetemen szerezte. A második világháború alatt újságíróként dolgozott a brit kézben lévő *Egyptian Gazette*-nél. A *The Washington Post* szerint Hejkel volt „Egyiptom hangja [...] ablak egy titkos rezsimen”.⁴ Hejkel gyakran utazott közel-keleti országokba, hogy beszámoljon az ottani konfliktusokról. 1951-ben kezdődött barátsága Násszerrel, ami a későbbi elnök élete végéig tartott. Hejkel támogatta Násszer pánarab eszméit, belépett az Arab Szocialista Unióba. 1957–1974 között heti cikkeken, *bi-Szaráha* (Őszintén szólva) címmel számolt be Násszer bel- és külpolitikájáról. Az általa megreformált *al-Ahrám* az arab világ egyik legfontosabb újságja lett. 1970-ben néhány hónapig kulturális miniszter volt. Elítélte a diplomáciai tárgyalásokat Izraellel, az *al-Ahrám*ban kritizálta Szádátot, Násszer utódját, mire 1974-ben elbocsátották főszerkesztői posztjáról. Bár csak egy hónapot töltött börtönben, Hejkel innentől kezdve szabadúszó újságíróként tevékenykedett. Számos politikai és történelmi témájú könyvet és cikket jelentetett meg. Angol nyelvű könyvei közül kiemelkednek azok, amelyek az 1973-as arab–izraeli háborúval, Szádát egyiptomi elnök 1980-ban bekövetkezett meggyilkolásával, az 1956-os szuezi válság egyiptomi szempontú bemutatásával, illetve az arab–izraeli béketárgyalásokkal foglalkoznak.⁵ Magyarul is megjelent két kötete: *A szifnx és a komisszár – A szovjetek sorsa és balsorsa a Közel-Keleten*,⁶ illetve *Násszer és kortársai. Kairói dokumentumok*.⁷ 2007–2008-ban a kairói pánarab *al-Dzsazíra*⁸ televíziócsatornán tar-

³ Gamál abden-Násszer (1918–1970) az alexandriai Bakusz kerületben született. Az egyik legismertebb és legkarizmatikusabb arab politikus, Egyiptom második köztársasági elnöke. 1937-ben jelentkezett a Katonai Akadémiára, és tisztté avatták. Szolgált Egyiptomban, Szudánban és Palesztinában. A Szabad Tisztek Mozgalmának fő alakja. Miniszterelnökhelyettes 1953-ban, majd az 1953–1954 közötti időszakban miniszterelnök, 1954-től pedig köztársasági elnök 1970. szeptember 28-ig. Az arab nacionalizmus egyik prominens képviselője az 1950-es és 1960-as években, az el nem kötelezettek mozgalmanak egyik fő szervezője.

⁴ Al-Ahrám, 2013. szeptember 14.

⁵ Heikal, Mohamed Hassanein: *The Road to Ramadan*. New York, 1975.; Heikal, Mohamed Hassanein: *Autumn of Fury: The Assassination of Sadat*. London, 1983.; Heikal, Mohamed Hassanein: *Cutting the Lion's Tale: Suez Through Egyptian Eyes*. London, 1987.; Heikal, Mohamed Hassanein: *Secret Channels: The Inside Story of Arab–Israeli Peace Negotiations*. London, 1996. E kötet az arab–izraeli konfliktus egyik legfontosabb dokumentuma. Mint több egyiptomi vezető bizalmasa, Heikal mélyen belelátott a tárgyalások menetébe, vagy akár részt is vett a döntéshozatalban.

⁶ Eredeti kiadása: Heikal, Mohamed Hassanein: *Sphinx and Commissar: the Rise and Fall of Soviet Influence in the Arab World*. London, 1978. (Magyarul: Budapest, 1983.)

⁷ Eredeti kiadása: Heikal, Mohamed Hassanein: *The Cairo Documents: The Inside Story of Nasser and His Relationship with World Leaders, Rebels, and Statesmen*. New York, 1973. (Magyarul: Budapest, 1973.) A kötet Násszer elnökségének tizennyolc évét mutatja be, Egyiptom vezetőjét a nagyhatalmak között egyensúlyozó államférfiként, az el nem kötelezettek mozgalmanak egyik fő szervezőjeként és a pánarab nacionalizmus ideológiájának megalkotójaként ábrázolja.

⁸ Az *al-Dzsazíra* a kairói kormány tulajdonában lévő pánarab, dohai központú televíziócsatorna (a név jelentése: „A sziget”), 1996-ban létesült. Világszerte számos nyelven sugároz adásokat. A csatorna híres lett arról is, hogy több háborúról (Gázából, Irakból, Afganisztánból és Pakisztánból) és

tott előadásorozatot. Előadásában újságírói tapasztalatairól, történelmi eseményekről és politikáról beszélt.

Mohamed Haszánejn Hejkel, Násszer egyiptomi elnök és Szádát alelnök, 1968.⁹

Hejkel Negíb Mahfúz Nobel-díjas regényíró és Um-Kalszúm, a legismertebb arab énekesnő társaságában, 1962.¹⁰

Az al-Ahrám és az Ahbár al-Júm: Hejkel 1956-os cikkeinek publikálói

Az *al-Ahrám* a mindenkori kormánypárt szócsövének tekinthető. Szerkesztőségéhez több hetilap és havi magazin is tartozik. Az eredetileg hetilapként induló *al-Ahrámot* Bisára Tekla és Szelím Tekla¹¹ alapította Alexandriában 1875 decemberében. Az első szám 1876. augusz-

veszélyes forradalmi eseményekről (Egyiptomból, Tunéziából, Szíriából, Líbiából, és Jemenből) is egyenes adásban közvetített. Néhány tudósítója életét is veszítette munkavégzés közben.

⁹ *El-Watan*, 2016. február 18.

¹⁰ *El-Watan*, 2016. február 18.

¹¹ Bisára Tekla (1852–1901) és Szelím Tekla (1849–1892) libanoni újságíró testvérpár, 1875-ben költöztek Alexandriába.

tus 5-én jelent meg. Öt évvel később napilappá alakult át, majd 1900-ban székhelyét áthelyezték Kairóba. A lap első főszerkesztője, Szelím Tekla tizenhét évig állt a lap élén, majd öccse vette át a helyét. Az *al-Ahrám* százharminc éves története során számos nagy irodalmár és politikus publikált az újságban. Az *al-Ahrám* főszerkesztői posztját általában Egyiptom egyik legnevesebb újságírója nyeri el.¹² 1928-tól az *al-Ahrám* már nemcsak Egyiptomban jelent meg, hanem a Közel-Keleten és Európában is. 1931-ben terjedelme tizenhat oldalra bővült, illetve 1932. január 1-jétől első és utolsó oldalán már fotókat is közölt. Az alapítás óta az *al-Ahrámnak* kiküldött tudósítói dolgoztak elsősorban Libanonban, Szíriában és Irakban, majd később Európában is.¹³ Az *al-Ahrám* mint a legnagyobb *arab napilap* a közéleti újságok közül a legtöbbször írt az 1956-os forradalom napjairól. A forradalmat követő években megjelent elemzései szintén jelentősek.

Az *Ahbár al-Júm* napilapot 1952. június 15-én alapították az Amín testvérek: Ali és Musztafa Amín.¹⁴ Először hetilap, majd később napilap formátumban jelent meg. Az állami *Dár Ahbár al-Júm* sajtóalapítvány fő kiadványa, a Közel-Kelet és az arab világ leghíresebb újságjai közé tartozik. A lap nagyjából hasonló módon kezelte a magyar forradalom híreit, mint az *al-Ahrám*, bár nem írt róla olyan sokat. Cikkei az eseményeket, illetve azok visszhangját rögzítik, és nem sokban térnek el a külföldi sajtóból már jól ismert tartalomtól.

Hejkel és a magyar forradalom

Hejkel 1957. január 19-i sajtócikkében kijelentette: „Az egyiptomi csatát Port Szaíd-i csatának hívták, az aznap Budapesten zajló csatát pedig a szabadság csatájának nevezték el.”¹⁵

Hejkel volt az egyetlen egyiptomi, sőt arab újságíró, aki hosszas elemzést tett közzé az *Ahbár al-Júm*ban az amerikai és szovjet filmek egyiptomi betiltásának háttéréről 1957 elején. Írásának igazi jelentőségét az adta, hogy amíg a többi arab újságíró – politikai meggyőződésének megfelelően – vagy az amerikai, vagy a szovjet filmhétre összpontosított, addig ő a két eseményt nem választotta szét egymástól. Logikus érvelésében lényeges összefüggésekre mutatott rá, egyúttal jól érzékeltette, hogy még hónapokkal a szabadságharc leverését követően is rendkívül kényes kérdésnek számított kairói politikai körökben a magyar ügy. 1957. január 26-án Hejkel ezt írta: „Ugyanis az egyiptomi belügyminisztérium kifogásolt egy

¹² Közéjük tartozott Halíl Mutrán, Fikri báza, Ihszán Abdel-Kuddúz vagy Mohamed Hasszanajn Hejkel. A lapban mindig a legjobb újságírókat alkalmazzák, akik közül többen jeles irodalmi tevékenységet is folytatnak. Így megemlíthetjük Ahmed Lutfi asz-Szejjid, Taha Husszejn, Nagíb Mahfúz (irodalmi Nobel-díjas) és Ahmed Savki, az arab költők vezéralakjának nevét. A lap főszerkesztőjét, illetve az igazgatótanács elnökét az egyiptomi Konzultatív Tanács (Medzslisz as-Súra, az egyiptomi törvényhozás felsőháza) nevezte ki, később pedig az Országos Sajtószolgálat Legfelsőbb Testülete (Al-Haja al-Vatanija lel-Sziháfa).

¹³ Rizk, Júnán Labíb: *Al-Ahrám diván al-haját al-muszavvara 1876–1882* [Al-Ahrám, történeti képeskönyv 1876–1882]. Kairó, 1995. 109.; Kámil, Nagvá: *Mahmúd Azmi ráid asz-szeháfa al-maszrírja* [Mahmúd Azmi, az egyiptomi sajtó vezéralakja]. Kairó, é. n. 9. Magyarul lásd: Al-Naggar, Abdallah Abdel-Ati Abdel-Salam Mohamed: *Az egyiptomi–magyar kapcsolatok a két világháború közötti időszakban*. Szeged, 2015. 9.

¹⁴ Musztafa Amín (1914–1997) és Ali Amín (1914–1976) a modern arab újságírás atyáinak számítanak, 1944-ben ők ketten alapították a mai napig működő és az arab világban nagy terjesztésű *Ahbár Al-Júm* napilapot. Nagyapjuk a híres egyiptomi vezető, Szaad Zaglúl pasa. Musztafa és Ali Amín erőfeszítéseinek köszönhetően az arab világban először Egyiptomban ünnepelték az anyák napját, ők mutatták be az ünnepet egyik 1947-ben megjelent könyvükben. Az anyákat 1956 óta ünneplik Egyiptomban, majd e szokás elterjedt a többi arab országban is.

¹⁵ *Ahbár al-Júm*, 1957. január 19.

amerikai filmet, amely a magyarországi forradalom eseményeit ábrázolja. Nem engedélyezték a film bemutatását az egyiptomi mozikban. A belügyminisztérium érvelése szerint az egyiptomi emberek azzal vannak elfoglalva, hogy mi történt velük Port Szaíd városban, nem azzal, ami másokkal történt Budapesten. Azt is állította a belügyminisztérium, hogy a magyarországi forradalom eseményeit szándékos és szervezett propaganda kísérte. Egyébként miért nem keltettek figyelmet Port Szaíd eseményei ugyanúgy, mint a budapesti események – ha csak a hírértékről és a humanitárius értékről van szó? Amerikában például zsúfoltak a filmszínházak, míg ezen a hatalmas kontinensen egyetlen mozi sem mutatott semmit arról, hogy mi történt Port Szaídban vagy a Sínai-félszigeten.”¹⁶ (A függelékben teljes terjedelemben közlöm az *Ahbár al-Júmban* megjelent cikk magyar fordítását.)

Az *al-Ahrám* 1959. január 3-i lapszámában Hejkel néhány egyszerű és igen kifejező szóban lényegre törően foglalta össze a magyar eseményeket, hangoztatva, hogy a nagyhatalmak közti csatákban kizárólag a kis államok szenvednek szörnyűségeket és nehézségeket: „Ki fizette meg a hidegháború halálos áldozatainak árát Magyarországon? Amerika, aki minden erővel támogatta és segítette a forradalmat, nem fizetett semmilyen árat. Oroszország, aki leverte a forradalmat, nem fizette meg az árat. Csak a magyar nép fizetett.”¹⁷

Hejkel és az ikerválság megítélése

A két esemény, a magyar forradalom és a szuezi válság összefüggéseit¹⁸ az arabok (legyenek akár politikusok, diplomaták, újságírók vagy átlagemberek) négy különböző szempontból ítélik meg. Az első szerint az angol–francia–izraeli agresszor kihasználta, hogy a szovjetek figyelme Magyarországra irányult, és háborút indítottak Egyiptom ellen. A második szempont szerint a forradalom erőszakos leverését elsősorban a Szezi-csatorna ügyében kirobbant támadás okozta. A harmadik álláspont az, hogy a magyarországi forradalom következményei befolyásolták a brit–francia–izraeli támadások menetét. A magyar forradalmat támogató nyugati tevékenység hozzájárult ahhoz, hogy a szovjet vezetés Egyiptom mellett álljon ki, és ez döntő szerepet játszott az akkori közel-keleti helyzet gyors és hatékony rende-

¹⁶ *Ahbár al-Júm*, 1957. január 26.

¹⁷ Hejkel, Mohamed Haszánejn: *Ez a mi szerepünk ... a hidegháború felé megyünk*. Al-Ahrám, 1959. január 3. Lásd még: Al-Naggar, Abdallah Abdel-Ati Abdel-Salam Mohamed: *A szuezi válság és Magyarország egyiptomi szemmel*. In: Ujváry Gábor (szerk.): *A szuezi válság és Magyarország 1956-ban*. Tanulmányok. (Veritas kötetek 6.) Budapest, 2017. 95–106.

¹⁸ A magyar forradalom és a szuezi válság történetével foglalkozó kutatók a feltűnő időbeli egybeesés miatt régóta kutatják a témát nyugati szempontból. Lásd: David, François: *John Foster Dulles et la France: La crise de Suez*. Revue d'histoire diplomatique, vol. 116. (2002) no. 1. 27–46.; J. Nagy László: *Magyar–egyiptomi kapcsolatok a második világháború után, 1947–1970*. Szeged, 2015.; Sáringer János: *A szuezi válság és Magyarország 1956. – Diplomáciai iratok az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc, illetve a szuezi válság történetéhez*. Budapest, 2016.; Kovács Tamás: *Suez látképe Tel Avivból*. In: Ujváry (szerk.): *A szuezi válság és Magyarország 1956-ban*, 9–23.; Kecskés D. Gusztáv: *Az ikerválság: Suez és Budapest – 1956*. Uo. 35–47. Az arab anyagot soha nem nézték át, én ezt 2016 óta kutatom. Magyarul lásd: Al-Naggar: *A szuezi válság és Magyarország egyiptomi szemmel*, id. mű; Al-Naggar, Abdallah Abdel-Ati: *Nagy Imre és Kádár János arab szemmel*. Világtörténet, 11. évf. (2021) 2. sz. 283–297.; angolul: Al-Naggar, Abdallah Abdel-Ati: *The Egyptian–Hungarian Peaceful Relations During the Events of 1956, and the Italian Situation*. In: El-Sayed, Ali Ahmed – Gallinari, Luciano – Al-Naggar, Abdallah Abdel-Ati: *Relations between East and West – Various Studies: Medieval and Contemporary Ages*. Kairó, 2017. 337–358. (ugyanitt megjelent arabul is: 359–377.). Arabul lásd még: 1956 أزمة السويس وثورة المجر. Al-Wakae Tarikhia Journal, no. 31. (2019) 313–346.

zésében. A negyedik álláspont szerint a két szuperhatalom megegyezésre jutott, és ennek értelmében az amerikaiak szabad kezet adtak a szovjeteknek a magyar forradalom leverésére.

A Szezei-csatorna államosításával kapcsolatos egyiptomi lépés miatt Nagy-Britannia és Franciaország panaszt tett az Egyesült Nemzetek Szervezetében. Erre reagálva Egyiptom feljelentette a két országot az ENSZ-ben, mert mindkettő jogtalan és alaptalan katonai támadással fenyegette Kairót. A diplomáciai csatára felkészülve Násszer elnök utasította Mahmúd Favzi egyiptomi külügyminisztert, hogy személyesen vezesse a Biztonsági Tanácsban folytatott tárgyalásokat New Yorkban. E feladat ellátásában a külügyminiszternek segítséget nyújtott Ali Szabri, az egyiptomi hírszerző hivatal főnöke (ő volt a Kairó és New York közötti kommunikáció felelőse), Helmi Bahgat Badavi, a Szezei-csatorna Társaság igazgatótanácsának elnöke (párhuzamosan tárgyalt a nemzetközi tengeri cégekkel és a bankokkal a Szezei-csatorna sikeres egyiptomi működtetéséről és fejlesztéséről). A három magas rangú személyiséghez csatlakozott Mohamed Haszánejn Hejkel, a legismertebb arab újságíró, aki vállalta a kapcsolattartást a válságban érdekelt amerikai féllel, valamint a nemzetközi médiával és hírügynökségekkel. A válság kezelése céljából mind a négy állami küldött hosszú ideig tartózkodott New Yorkban. Omar Lutfi, a tapasztalt diplomata Egyiptom állandó képviselője volt az ENSZ-nél. Ő Omar Abdel-Azíz Saraf tehetséges tanítványa és fiatal diplomata volt, aki támogatókat és konzultációs lehetőségeket biztosított az elnök által megbízott misszió számára.¹⁹

A magyarkérdést öt hosszú rejteltáviratban²⁰ érintette az ENSZ állandó egyiptomi missziója. A rejteltáviratokat az állandó egyiptomi nagykövet írta Favzi külügyminiszter utasítására, a négytagú elnöki misszióval való egyeztetés után. Mindegyik rejteltávirat jelzi, hogy feladója a külügyminiszter, címzettje pedig Násszer elnök. Arab nyelven e rejteltáviratok említik meg egyedül a két nagy esemény összefüggéseinek az ENSZ-ben történt megtárgyalását. E levéltári források szerint a magyarkérdés megzavarta a szezei válságnak az ENSZ-ben való megvitatását, mivel időnként elterelte róla a figyelmet.

Hejkel aktív tagja volt az elnöki misszióknak, és ő volt az első, aki publikálta és nyilvánosságra hozta az öt rejteltáviratot.²¹ Annak ellenére, hogy a négytagú egyiptomi misszió rejteltáviratai szerint a magyarkérdés valójában nem befolyásolta a szezei kérdést, legfeljebb időnként az ENSZ-ben megzavarta az egyiptomi ügyet, Hejkel ettől eltérő álláspontot képviselt. A szezei válság és a magyar forradalom összefüggésének megítélése kapcsán vállalta és támogatta a fent említett első álláspontot, azaz azt, hogy a hármas agresszió, az Egyiptom elleni támadás kihatással a Magyarországra irányult szovjet figyelmet. Hejkel az 1957-es oroszországi látogatása idején azt hallotta Pakisztán moszkvai nagykövetétől, hogy *Charles Bohlen*, az Egyesült Államok moszkvai nagykövete az Egyiptom elleni invázió idején kijelentette: „...remélem, hogy a barátaink minél előbb befejezik az egyiptomi akciót, mielőtt az oroszok elrendeznék a magyar eseményeket, különben katasztrófa lehet.” Hozzáteszi Hejkel: „...a szezei háborúban a magyar események voltak azok a szerencsés elemek, amelyek a

¹⁹ Hejkel, Mohamed Haszánejn: *Malaffát as-Szúesz – Harb asz-Szalászín Aam* [A szezei válság – A harmincéves háború]. Kairó, 1996. 512–513.

²⁰ Egyiptomi Országos Levéltár (Kairó), Külügyminisztérium levéltári iratai, Kutatási Osztály: 5842/5835 sz. rejteltávirat, érkezett New Yorkból (29/22), 1956.11.21.; 6192/6179 sz. rejteltávirat, érkezett New Yorkból (45/32), 1956.12.03.; 63/6317 sz. rejteltávirat, érkezett New Yorkból (90/71), 1956.12.08.; 6449/6443 sz. rejteltávirat, érkezett New Yorkból (42/36), 1956.12.12.; 6505/6488 sz. rejteltávirat, érkezett Washingtonból (71/54), 1956.12.14.

²¹ Hejkel: *Malaffát as-Szúesz*, 863–884.

briteket befolyásolták, Anglia ki akarta használni a Magyarországgal kapcsolatos orosz elfoglaltságot Egyiptom gyors legyőzésére, [...] de soha nem jutott eszébe a hármasszorongásnak, hogy a szovjetek ilyen rövid idő alatt leverik a magyar felkelést, azaz november 4-ére teljesen rendezték az ügyet.”²²

1985-ben Hejkel közzé adta emlékeit Andropovval folytatott korábbi beszélgetéséről. A következő kérdést tette fel az 1956-ban budapesti nagykövetségként dolgozó szovjet politikusnak: „De vajon a magyar forradalom elnyomásával, a katonai beavatkozással az önbizalmat fejezték ki? Tudom, hogy te abban az időben, 1956-ban ott voltál Magyarországon. Ott voltál nagykövetségként, és elmondták nekem, hogy a beavatkozás éjszakáján meghívtad a magyar honvédelmi minisztert vacsorára, és letartóztatták a házadban.”²³ Ennek az volt a célja, hogy megbénítsátok a magyar vezetést, hogy ne legyen semmi ellenállás a szovjet intervenció előtt? [Andropov] Azt mondta: Nem hiszem, hogy az, amit mondtak neked, pontos. Magyarország egy másik történet. Amerika bizonyos embereket uszított ellenünk Magyarországon, és megígérte, hogy beavatkozik, és megvédi őket, ha fellépnek ellenük. Az általuk »Szabad Európának« hívott müncheni rádióállomás – amelyet az amerikai hírszerzés finanszírozott – nyilvánosan agitált a forradalom mellett. Nem hagyhattuk, hogy az összeesküvők elérjék céljaikat.”²⁴

Összességében megállapítható, hogy Hejkel értékes, érthető elemzésekben foglalta össze a magyar forradalom eseményeit. Ő a legkiemelkedőbb és a legismertebb arab újságíró, aki foglalkozott a magyar eseményekkel. Cikkei után (talán politikai okokból és a rengeteg fontos arab esemény miatt) kevesebb írás jelent meg az arab sajtóban a magyar forradalomról. Ám a kétezres évek elején megújult az érdeklődés az 1956-os forradalom iránt, de ekkor már más arab szerzők és újságírók részéről.

²² Hejkel: *Al-Ukad an-Nafszija*, 151–163.

²³ Maléter Pálról van szó, akit a szovjetek (bár nem Andropov) valóban tárgyalni hívtak, azonban letartóztatták. Andropov nyilvánvalóan tudott az akcióról, de az nem a lakásán zajlott, hanem a tököli szovjet katonai bázison.

²⁴ *Ahbár al-Júm*, 1985. március 26.

Hol vagyunk? Merre lépünk? Mi az úticél?

Ahbár al-Júm, 1957. január 26.

Nem hiszem, hogy ezekre a kérdésekre kifejezetten választ adtak volna korábban az e héten történt események.

Néhány nappal ezelőtt számos újság tudósítója özönlött a Marconi épületébe,¹ és mind-egyikük olyan történetet akart közvetíteni, amelyet izgalmasnak tartott, ugyanakkor a jelentőségére nézve veszélyesnek.

Az egyiptomi belügyminisztérium ugyanis kifogásolt egy amerikai filmet,² amely a magyarországi forradalom eseményeit ábrázolja. Nem engedélyezték a film bemutatását az egyiptomi mozikban.

A belügyminisztérium érvelése szerint az egyiptomi emberek azzal vannak elfoglalva, hogy mi történt velük Port Szaíd városban, nem azzal, ami másokkal történt Budapesten.

Azt is állította a belügyminisztérium, hogy a magyarországi forradalom eseményeit szándékos és szervezett propaganda kísérette. Egyébként miért nem keltettek figyelmet Port Szaíd eseményei ugyanúgy, mint a budapesti események – ha csak a hírtékről és a humanitárius értékről van szó?

Amerikában például zsúfoltak a filmszínházak, míg ezen a hatalmas kontinensen egyetlen mozi sem mutatott semmit arról, hogy mi történt Port Szaídban vagy a Sínai-félszigeten.

A Marconi épületébe özönlő tudósítók többsége azonban nem vette ilyen félvállról a dolgot, és megpróbálták a saját véleményük szerint értelmezni a történeteket.

Egyiptom nem akarja felháborítani a kommunistákat.

A filmcenzorok a belügyminisztériumban oroszok!

Ma valami új történt.

Sok újságíró gyűlt össze a Marconi épületében.

De most zavartan vakarták a fejüket.

Az egyiptomi belügyminisztérium ugyanis most öt filmet kifogásolt, de ezúttal ezek mind orosz filmek.

Orosz filmhetet hirdettek Egyiptomban, amelyet nem az orosz nagykövetség szervezett, hanem egy politikamentes kereskedelmi szervezet.

A bemutatás dátumát kitépték... És jöttek a filmek.

A belügyminisztérium azonban tiltakozott.

Érvelése szerint ezek a filmek kommunista propagandát terjesztenek, és a kommunizmus népszerűsítése Egyiptomban tilos.

A Szovjetunióval való barátságunk egy dolog, a kommunista doktrína pedig, amelyet Karl Marx talált ki, egy másik.

De azok az újságírók, akiknek rosszindulat látszott a szemükben, amikor a belügyminisztérium kifogásolta a magyar filmet,³ és a szemük tele volt bizalmatlansággal, amikor a belügyminisztérium kifogásolta az öt kommunista film vetítését, bizonyították, hogy nem tudnak semmit az igazságról Egyiptomban.

Csak a dolgok felszínes megjelenését követik.

¹ Az olaszok által 1914 után felépített rádiótáviró-állomás Kairóban. 1934-ben a szintén olasz Marconi társaság indította el az Egyiptomi Rádió műsorszórását.

² Kutatásaim ellenére sem sikerült megállapítani, hogy pontosan melyik filmről volt szó.

³ Nyilvánvaló elírás, Hejkel a Magyarországról szóló amerikai filmre gondolhatott.

Ez pedig a szélsőbalra tolja őket, vagy esetleg a szélsőjobbra.

Míndkét esetben elveszett az igazság!

De mi az igazság?

Erre a kérdésre az események szépen és kifejezetten válaszoltak e héten.

Tegnap az Egyesült Államok bejelentette, hogy úgy döntött, atomfegyverekkel látja el nyugat-európai, törökországi és iráni támaszpontjait.

Ma reggel a Szovjetunió figyelmeztette azokat az országokat, melyeknek a támaszpontjait használja az Egyesült Államok, hogy ha elfogadják ezt a helyzetet, országait atomfegyvereknek és irányított rakétáknak teszik ki.

Ez az igazság.

Amerika és a Szovjetunió is rendelkezik atombombákkal és irányított rakétákkal.

És ki tudja, mikor a kezek a gombokhoz nyúlhatnak, ami beláthatatlan következményekkel jár az egész Földre nézve.

Vannak olyan országok vagy legalábbis kormányok, amelyek úgy akarják, hogy területük konfliktusok színtere vagy egyenesen pokol legyen.

Vannak más országok, amelyek nem akarják ezt a sorsot maguknak.

Nem akarják ezt senkinek az egész világon, ezért mindent megtesznek a nemzetközi feszültség csökkentése érdekében, és megértési kísérletre szólítanak fel, amellyel megvalósítható a békés egymás mellett élés.

Ez a legnagyobb reményünk.

De a kétségbeesés sokszor – ideértve ezt a viharos időszakot is, amelyben élünk – arra késztet egyes országokat, hogy legalább saját magának megteremtse a biztonságot, ha már mindenki számára nem tudja.

Egyiptom ezen országokhoz tartozik.

Egyiptom nem akar háborút atombombával és irányított rakétával, amely a Föld egész arculatát megváltoztathatja.

Egyiptom nem akarja, hogy a földje atombombák és irányított rakéták színterévé váljon!

Ez az egyik oka annak, hogy Egyiptom idegenkedik a katonai szövetségek politikájától.

Nem engedjük Amerikának, hogy katonai támaszpontokat hozzon létre hazánkban, ahogy megengedték például Irakban és Törökországban, mert nem akarjuk, hogy Oroszország atombombáit és irányított rakétáit az országunkban lévő amerikai bázisokra irányítsa.

Ugyanígy nem engedjük, hogy Oroszország katonai támaszpontokat hozzon létre hazánkban – amúgy nem is kérte ezt –, mert nem akarjuk, hogy Amerika hazánkban levő orosz bázisokra irányítsa atombombáit és irányított rakétáit!

Amerikának jogában áll akár elégedettnek lenni, akár feldühödni azon, ha Ha Núri esz-Szaíd⁴ belép a Bagdadi Paktumba,⁵ míg Gamál Abden-Násszer ellenáll ennek a paktumnak, amelynek célja az orosz katonai támaszpontok blokádjának szigorítása.

Mi, egyiptomiak nem akarjuk magunkra vonni Amerika haragját, és reméljük, hogy valamikor jó kapcsolat alakul ki köztünk és Amerika között.

⁴ Núri esz-Szaíd (1888–1958) iraki politikus, 1930–1958 között nyolc alkalommal töltötte be a miniszterelnöki tisztséget, így 1954. augusztus 4. és 1957. június 20. között is.

⁵ A Bagdadi Paktumot 1955. február 24-én kötötte meg az iraki és a török vezetés. Április 2-án Nagy-Britannia, majd (az amerikaiak közvetítésével) szeptember 17-én Pakisztán, november 3-án pedig Irán csatlakozott a Paktumhoz, amelynek neve ezután Közel-Keleti Szerződés Szervezete (METO) lett. Irak 1959-ben kilépett a Bagdadi Paktumból, és létrejött a Központi Szerződés Szervezete (CENTO), amely 1979-ben bomlott fel, Irán és Pakisztán kilépésével.

De ha Amerika elégedettségének – és a vele való jó kapcsolatnak – az az ára, hogy hazánkban katonai támaszpontjai legyenek neki vagy a szövetségeseinek, amelyek atomháborúnak tesznek ki minket, akkor mentsen fel Amerika bennünket, mert nyugodtan és keserűség nélkül mondjuk neki:

Köszönjük, de az ár túl drága, és nem bírjuk megfizetni!

Hagyjuk a szabadság eszméit és elveit, beszéljünk az üzlet nyelvén, talán ez közelebb áll Amerika logikájához.

Az üzlet így működik.

Amerika elégedettsége plusz több mint százmillió dollár, ez a mérleg egyik serpenyője.

A másik serpenyőben pedig atombombák és irányított rakéták találhatók, amelyekről nem tudjuk, mikor esnek a fejünkre!

Saját véleményem szerint – azt hiszem, senki sem vádolhat engem kommunizmussal – ez egy vesztes üzlet.

Amerika barátságát kívánjuk.

Kereskedelmi barátságot igen, kulturális barátságot igen, megértő barátságot igen.

De nem kívánunk olyan barátságot, melynek a fő feltétele katonai támaszpont létrehozása.

Nem akarjuk ezt, akármennyi is az amerikai támogatás összege.

Ez egy kis nép akarata, egy olyan népé, amelynek nem tartozik az ambíciói közé, hogy uralja az egész földet. Miért fizetné hát mások ambícióinak az árát?!

Ez a mi szerepünk

Al-Ahrám, 1959. január 3.

Mi vagyunk azok, akik felé tart a hidegháború.

Mi vagyunk azok, akik felé tart a hadsereg nélküli invázió, a megszállás nélküli elfoglalás, a fegyverek nélküli uralkodás.

A háború nélküli háború.

Mi vagyunk az első áldozatai mindennek.

Mi és a kis országok általában, az új afrikai és ázsiai országok különösen, és végül azok az országok, amelyek előnyben részesítik a semlegességet, és saját utat járnak.

Amerika például nem gondol egy Oroszországon belüli puccsra. Ez az ötlet Washingtonban néha felmerül, ám hamis illúzió, a megvalósításához vezető út nem lehetséges, nem észszerű.

Amerika tehát nem gondol erre, Oroszország pedig nem gondol az ellenkezőjére.

A gondolkodás és a tervezgetés másokra irányul, a kis országokra, az afrikai és ázsiai országokra, az el nem kötelezett frontra. Miért?

Mert a két nagy tábor közül az, amelyik a saját táborába tudja csábítani őket, vagy legalábbis megakadályozni azt, hogy az ellenfél táborához csatlakozzanak, győzelmet arat a csata végén.

A hidegháborúban aratott győzelmet, a harmadik világháborúban aratott győzelmet. A hidegháború nem más, mint az új harci módszer, miután az atombombák és az interkontinentális rakéták korában a forró háború túl drága lett.

Ez hatalmas felelősség, amelyet a történelem ránk, kis országokra ró!

Ez nem más, mint a béke felelőssége!

A mi felelőségünk – a békéért való felelőség – a hidegháború legyőzése és módszereinek meghíúsítása.

Miért?

Ha továbbra is marad a hidegháború, a nagyhatalmak közti csatákban minden egyes lépés, legyen az győzelem vagy vereség, kizárólag a „kis államok” halottjainak számában mérhető. Ki fizette meg a hidegháború halálos áldozatainak árát Magyarországon? Amerika, aki minden erővel támogatta és segítette a forradalmat, nem fizetett semmilyen árat. Oroszország, aki leverte a forradalmat, nem fizette meg az árat. Csak a magyar nép fizetett, és csak a magyar területek szenvedtek elképzelhetetlen szörnyűségeket és nehézségeket amiatt, hogy küzdőtérre váltak a két nagyhatalmú szörnyeteg között. A küzdőtérre alakuló kis országok olyanok, mint a labda, amelyet a foci pályán ide-oda rúgnak a játékosok. A kis országok csak szorgalmas munkával, eredményes termeléssel, belső stabilitással válhatnak fontos tényezővé a béke megvalósításának útján.

Ha a kis államok és az új népek meg tudnák szerezni a hatalmat a maguk számára, örökre megszűntetnék a nagyhatalmak monopóliumát minden nép értékei felett.

Így megtörténne az államok közösségében az, ami korábban és még ma is az egyének közösségében történik: a feudalizmus összeomlana. Jelenleg ugyanis feudalizmus uralkodik nemzetközi téren.

Mert ha egy tábor győzelmeskedett a hidegháborúban, és a hidegháború eszközeivel elfoglalta a világ valamennyi kontinensét, az eredmény két dolog lehet:

– Vagy a hidegháború győztes tábora a győzelem eufóriájában és annak reményében, hogy egy utolsó csapással véglegesen eldönti a helyzetet, megkockáztat egy forró háborút.

– Vagy a vesztes tábor a kudarc és keserűség, a világtól való elszigeteltség félelmének hatására megkockáztat egy forró háborút, egy utolsó, halálos csatát vív.

Ez azt jelenti, hogy a győztes hiúsága és a vesztes kétségbeesése egyaránt nagy fenyegetést jelent a békére.

Eszünkbe juthat egy kérdés:

És „mi” le tudjuk-e győzni a nagyhatalmak közötti hidegháborút?

Az azonnali válasz:

Igen, logikus okból megtehetjük, hiszen a háború eredetileg a nagyhatalmak között zajlik, de valójában rajtunk múlik.

Ennek a hidegháborúnak mi vagyunk a tárgya, és a végső célja befolyásolni fog minket, így vagy úgy!

[...] (2) Én és Andropov: A KGB vezetője, aki leleplezte a szovjet kaviárbotrányt⁶

Al-Ahrám, 1985. március 26.

Aztán az órára néztem, és azt mondtam neki: „Még van időnk vacsoráig. Gondolom, mindkét elnök⁷ most készül a szobájában a vacsorára, és én azt akarom, hogy akkor menjünk hozzájuk, amikor együtt vannak, hogy egyszerre hallják tőled, amiben megállapodtunk. Kérhetnék egy másik csésze kávé, aztán folytatnánk a beszélgetésünket, amíg el nem jön a vacsora ideje? Sok mindenről meg akarlak kérdezni, és az első kérdésem személyes.”

Nem volt kifogása. Észrevettem valamit rajta, és azonnal megkérdeztem tőle:

Miért vagy más, mint a többiek?

Azt felelte: Ne hidd el mindazt, amit hallasz.

Azt mondtam: Te határozottan másképp gondolkodsz, mint a többi szovjet vezető. Szoros kapcsolatban álltam Hruscsovval,⁸ Brezsnyevvel,⁹ Kosziginnel,¹⁰ Podgornijjal,¹¹ Mikojan-nal¹² és Szuszlovval.¹³ Te felszabadultabb vagy, normális és természetes.

Andropov azt mondta:

Nem gondolom, hogy gondolkodási különbségről van szó, lehet, hogy a történelmi tapasztalatokban van a különbség.

Vedd figyelembe, hogy számos elvtárs élte meg a szovjet forradalom kezdetét és annak következményeit.

Nehéz körülmények voltak. A titkos munka a forradalom előtt, majd a kitörése utáni ostrom, valamint a *kül- és belföldről* történő inváziós kísérletek.

Valamikor az 1930-as években az egész világ ellenünk volt. A demokratikus Nyugat, ahogy ők nevezik, és a fasiszta-náci Nyugat. Egyrészt Rooseveltt és Churchill, másrészt Hitler

⁶ A kaviárbotrány 1980-ban kirobbant korrupciós ügy volt. A szovjet halászlé minisztérium tisztviselői füstölt heringként adtak el fekete kaviárt Nyugatra, amelyért jelentős mennyiségű keménynyulatát kaptak illegálisan. <https://www.csmonitor.com/1980/0421/042175.html> (letöltés: 2020. aug. 5.)

⁷ Utalás Násszerre és Brezsnyevre. Ebből arra következtethetünk, hogy a beszélgetés 1960 és 1964 között zajlott le, amikor Brezsnyev a Legfelsőbb Tanács Elnökségének elnöke, azaz szovjet államfő volt.

⁸ Nyikita Szergejevics Hruscsov (1894–1971) a Szovjetunió Kommunista Pártjának első titkára 1953–1964) és a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke 1958–1964 között. Nevéhez fűződik a desztalinizáció, a szembenézés a sztálinizmussal az SZKP XX. kongresszusán, a magyarországi 1956-os forradalom leverése, illetve a kubai rakétaválság kiprovokálása és megoldása is.

⁹ Leonyid Iljics Brezsnyev (1906–1982) szovjet politikus. 1964. október 14-étől haláláig a SZKP főtítkáráként a Szovjetunió vezetője, 1960 és 1964, majd 1977 és 1982 között a Legfelsőbb Tanács Elnökségének elnöke (államfő) is volt.

¹⁰ Alekszej Nyikolajevics Koszigin (1904–1980) szovjet politikus, aki 1964-től 1980-ig a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke.

¹¹ Nyikolaj Podgornij (1903–1983) a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke (1965–1977).

¹² Anasztasz Mikoján (1895–1978) örmény nemzetiségű szovjet kommunista politikus.

¹³ Mihail Andrejevics Szuszlov (1902–1982) szovjet politikus és ideológus, a Szovjetunió Kommunista Pártja Politikai Bizottságának tagja.

és Mussolini a köztük fennálló ellentétek ellenére mind úgy vélték, hogy legfőbb ellenségük a szovjet állam.

Még akkor is, amikor szövetségesek voltunk a Hitler elleni csatában, Roosevelt és Churchill azt akarta, hogy a háború ne csak Hitler halálával, hanem a szovjet állam megszűnésével is végződjön.

A háború után meg kellett védenünk magunkat és az egész szocialista tábort. És ez a fegyverkezési versenybe való belépésre kényszerített minket, amely valójában – részünkről – a túlélésért vívott háború volt.

Nekünk ráadásul nemcsak a keleti blokk biztonságát kellett megvédenünk, beleértve Kínát is, hanem a szocialista fejlődést is elő kellett segítenünk ezekben az országokban.

Ezenkívül nagy felelősséget vállaltunk a volt gyarmatokon, hogy segítsük a nemzeti felszabadító mozgalmakat a szabadságban és az önálló fejlődésben.

Míndezek eredményeként erőforrásaink jelentős kimerült, ami a szovjet állampolgárokat is érintette. A Szovjetunióban sok szó esik arról, hogy mekkora segítséget nyújtottunk nektek, például az Asszuáni-gát építésében.

Most más a helyzet, a szovjethatalomnak joga van magabiztosnak érezni magát.

Elhallgatott, rám nézett, próbálta felderíteni – számomra úgy tűnt –, milyen hatása van rám annak, amit mondott. Így szóltam:

De vajon a magyar forradalom elnyomásával, a katonai beavatkozással az önbizalmat fejezték ki? Tudom, hogy te abban az időben, 1956-ban ott voltál Magyarországon. Ott voltál nagykövetségként, és elmondták nekem, hogy a beavatkozás éjszakáján *meghívtad a magyar védelmi minisztert vacsorára, és letartóztatták a házában*. Ennek az volt a célja, hogy megbénítsátok a magyar vezetést, hogy ne legyen semmi ellenállás a szovjet intervenció előtt?

Azt mondta:

– Nem hiszem, hogy az, amit mondtak neked, pontos. Magyarország egy másik történet. Amerika bizonyos embereket uszított ellenünk Magyarországon, és megígérte, hogy beavatkozik, és megvédi őket, ha fellépnek ellenünk. Az általuk „Szabad Európának” hívott müncheni rádióállomás – amelyet az amerikai hírszerzés finanszírozott – nyilvánosan agitált a forradalom mellett. Nem hagyhattuk, hogy az összeesküvők elérjék céljaikat.

Aztán Andropov hirtelen szünetet tartott beszéde közben, majd így szólt:

Gyorsan akartunk véget vetni a magyarországi eseményeknek, hogy készek legyünk mellettük állni Szuezen. Nem ez volt, ami igazán történt akkor? Helyes volt-e egyszerre két frontot nyitva hagyni? Uszítással nyílt front Magyarországon, és agresszióval nyílt front Szuezen. Egyik oldalról fenyegetik az európai keleti blokkot, a másiktól felszámolják az arab világ nemzeti felszabadító mozgalmát.

Már eljött a vacsora ideje, Andropov pedig azt mondta:

– Menjünk a két nagy férfihoz, és mondjuk el nekik, mire jutottunk.

Nevetve mondtam neki: Te mondd el nekik egyedül.

Mosolyogva bólintott, és azt mondta: Megpróbálok!

Elmentünk a vacsoraterembe, és amikor a két nagy férfihoz értünk, Andropov oroszul kezdett beszélni Brezsnyevvel, Gamál Abden-Násszer elnök pedig arabul kérdezte tőlem: Mire jutottatok?

Azt mondtam neki: Mindjárt elmagyarázza önnek Andropov úr.

Násszer elnök csodálkozott, és megkérdezte tőlem arabul:

– Andropov Brezsnyevvel beszél, akkor miért nem mondd el te nekem?

Azt mondtam az elnöknek: Jobban szeretném, ha ön is Andropovtól hallaná.

Azt mondta Násszer elnök: Furcsa!

Andropov megmentett egy kellemetlen helyzetből Násszer előtt, amikor angolul kezdett neki magyarázni.

Brezsnyev és Násszer egy darabig beszélgettek, majd hozzám fordult Násszer elnök, és azt mondta:

De miért nem mondtad ezt el te?

Azt válaszoltam:

Két okból. Az első az, hogy Andropov logikájából fakad minden, amire jutottunk, erről meg vagyok győződve. Úgy gondoltam, hogy ő jobban meg tudja magyarázni önnek, mint én.

A második pedig az, hogy – őszintén szólva – attól tartottam, azt fogja gondolni, hogy az újságírói mivoltom befolyásol engem.

Mielőtt elváltunk aznap, vacsora után megkérdeztem Andropovot, hogy az esetleges fejlemények egy további megbeszélést igényelnek-e. Azt felelte:

Ne aggódj. Hagyd ránk az egész ügyet, majd mi elintézzük. Minden esetben felhívhatod a kairói nagykövetségünket, ha valami kérdés felmerül, amellyel kapcsolatban konzultálni szeretnél. [...]